

DORIAN

OF DE ONDRAAGLIJKE WERKELIJKHEID VAN DE ZIEL

Het verhaal van een moderne Narcissus

Vertelvoorstelling naar de roman
The Picture of Dorian Gray van Oscar Wilde
door Mieke Felix

Programmaboek

Boven: *Narcissus*, Caravaggio (1571-1610), circa 1598
Onder: *Echo en Narcissus* (detail), John William Waterhouse (1847-1917), 1903
Op cover: foto van Raymond Huizinga (styling Davey van Lienden), 2008

Inhoudsopgave

EEN PORTRET VAN MIEKE FELIX	4
KORTE INHOUD ROMAN <i>THE PICTURE OF DORIAN GRAY</i>	5
EEN PORTRET VAN OSCAR WILDE	6
<i>EACH MAN KILLS THE THING HE LOVES</i> – WILDE OVER LIEFDE	7
<i>A TRUE FRIEND STABS YOU IN THE FRONT</i> – WILDE OVER VRIENDSCHAP	9
BEWERKINGEN VAN <i>THE PICTURE OF DORIAN GRAY</i>	10
DE VERLIEFDE KUNSTENAAR EN DE NARCISTISCHE JONGEMAN	12
THE DISCIPLE (EEN GEDICHT IN PROZAVORM VAN OSCAR WILDE)	14
MORAAL EN HET GEWETEN	15
DE ZIEL ALS KOOPWAAR VOOR DE DUIVEL	17
FRANCIS BACON: PICTURES OF GEORGES DYER	19
DE CULTUS VAN DE JEUGD IN ONZE TIJD	21
... ALS UITING VAN "DE CULTUUR VAN HET NARCISME"	22
SUSAN SONTAG OVER FOTOGRAFIE EN MEDIA	24
3 FOTO'S VAN SUSAN SONTAG DOOR VRIENDIN ANNIE LEIBOVITZ	26
ANNIE LEIBOVITZ: PORTRETTEN VAN JONG EN OUD, VAN WEL EN NIET BEROEMDEN	27
THE FUTURE IS WHAT ARTISTS ARE – DE ACTUALITEIT VAN OSCAR WILDES UTOPISCH SOCIALISME	31

Deze brochure werd gerealiseerd door **Paul Gordyn**.

David Gallagher als Dorian Gray in de verfilming door Duncan Roy, 2006

Een portret van Mieke Felix

Na haar theateropleiding aan het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen en universitaire studies in Gent (kunstwetenschappen) was Mieke Felix gedurende ongeveer 10 jaar artistiek directeur van het reizende gezelschap Teater Poëzien. Dit gezelschap richtte zich vooral naar jongeren en bracht teksten op scène die daar oorspronkelijk niet voor bedoeld waren: poëzie en (jeugd)literatuur. Voor deze toneelgroep schreef ze zelf twee toneelteksten: 'Onrust' en 'Innamorati'.

Ze was, en is nog steeds, actief in onderwijs en vorming, als lerares woord in instellingen voor deeltijds kunstonderwijs en als docente in het vormingswerk voor volwassenen (met cursussen kunstgeschiedenis en mythologie).

In 1993 begon Mieke Felix rond te trekken met zelfgemaakte bewerkingen van mythologische verhalen. Wat oorspronkelijk bedoeld was als een 'scholenproject' groeide uit tot een repertoire voor alle leeftijden, alle publieksgroepen.

De vertellingen zijn niet gebaseerd op uitgeschreven teksten, maar zijn half-geïmproviseerde versies van de oorspronkelijk overgeleverde verhalen. Heel bewust maakt ze bij het vertellen geen gebruik van 'flitsende' nieuwe technologieën. Integendeel: ze wil het vertellen zelf, als oervorm van theater, opnieuw in eer herstellen.

De verhalen zélf behoren stuk voor stuk tot het werelderfgoed. Hierbij put Mieke Felix uit de eigen (klassieke, joods-christelijke, Germaanse, Keltische) cultuur, terwijl ze daarnaast ook aandacht vraagt voor fascinerende vertellingen vanuit een ons vreemde achtergrond.

In de Gentse Feesten behoort het 'Kahaani-vertelfestival' nu al tot een gesmaakte traditie. **KahaaniVertellingen** kunnen overal gebracht worden: in de klas, in een huiskamer, in een klein theaterzaaltje.

Deze programmabrochure werd samengesteld ter gelegenheid van
de voorstelling van
Dorian of de ondraaglijke werkelijkheid van de ziel
op zaterdag 17 maart 2012
in de Jules Braetzaal van Casa Roa (Kammerstraat 22, Gent)
in een organisatie van

Korte inhoud roman *The Picture of Dorian Gray*

Dorian Gray is een knappe, naïeve jongeman die in Engeland woont. Als een goede vriend van hem, Basil Hallward, een portret van hem schildert, ontmoet hij Lord Henry Wotton. Deze zorgt ervoor dat Dorian zich bewust wordt van zijn schoonheid en zegt hem dat hij ervan moet genieten: schoonheid is niet eeuwig en hij zal oud en lelijk worden. Dorian wenst daarom dat hij nooit zal verouderen, maar in plaats van hem het portret. Hij roept zelfs uit dat hij daar zijn ziel voor wil geven. Hierdoor heeft hij een pact met de duivel gesloten en wordt zijn wens vervuld.

Dorian wordt verliefd op een actrice, Sibyl Vane, en gaat naar een aantal van haar toneeluitvoeringen. Hij wijst haar af, nadat ze door haar drukkende liefde voor hem een avond slecht geacteerd heeft, en zij pleegt vervolgens zelfmoord. Hierna ziet Dorian dat zijn portret een vals trekje om de mond heeft gekregen. Hij realiseert zich dat zijn wens op een of andere manier uit moet zijn gekomen, en het portret ouder zal worden bij elke zonde die hij begaat. Hij sluit het portret op in een kamer die niet wordt gebruikt.

In de jaren daarna leeft Dorian volgens een boek dat hij heeft gekregen van Lord Henry. Hij geniet van zijn leven en heeft een egoïstische instelling. Als Basil hem terecht wijst, vermoordt Dorian de schilder in de kamer waar hij ook het schilderij bewaart, nadat hij Basil deels verantwoordelijk heeft gehouden voor zijn "eeuwige jeugd". Hij chanteert Alan Campell, een oude vriend en chemicus, om het lichaam van Basil te doen verdwijnen.

Achttien jaar later ontmoet James Vane, broer van Sybil, Dorian en wil hem neerschieten, maar Dorian beweert dat hij te jong is om de man te zijn voor wie Sibyl zelfmoord pleegde en kan zo ontkomen.

Dorian beslist om zijn nieuwste verovering trouw te blijven, maar het portret wordt nog lelijker en ouder. Enkel een volledige bekentenis zou helpen, maar hij voelt geen schuld en is bang voor de gevolgen. Hij ziet slechts één uitweg en gaat met een mes het schilderij te lijf. Zijn huishoudster hoort een luid kabaal, en gaat kijken wat er gebeurd is. In de kamer vindt ze het schilderij, dat weer is veranderd in zijn oorspronkelijke staat. Op de vloer ernaast ligt het neergestoken lichaam van Dorian, dat is veranderd in een lelijke oude man.

Een portret van Oscar Wilde

Wilde samen met zijn jonge minnaar Lord Alfred Douglas, rond 1893

Each man kills the thing he loves – Wilde over liefde

the mystery of love is greater than the mystery of death. Love only should one consider. [...]

Ah! I have kissed thy mouth, lokanaan, I have kissed thy mouth.

There was a bitter taste on thy lips. Was it the taste of blood? . . .

Nay, but perchance it was the taste of love. They say that love hath a bitter taste. But what of that? what of that?

(uit *Salomé* – vertaling van de originele Franse tekst van Wilde door zijn vriend Lord Alfred Douglas)

In het boek *The Picture of Dorian Gray* (1890) is Dorian verantwoordelijk voor de dood van meerdere personen die van hem houden en van wie hij zelf toch ook op een of andere manier houdt.

De actrice Sybil pleegt zelfmoord omdat Dorian haar afwijst en de kunstenaar Basil wordt door Dorian vermoord, omdat Dorian hem verantwoordelijk stelt voor het inzicht in zijn ware karakter.

Het ligt voor de hand een parallel te trekken met de geschiedenis tussen Wilde en zijn jonge minnaar Lord Alfred Douglas, ook Bosie genoemd.

Toen de vader van Alfred aan Wilde een kaart liet bezorgen met “sodomiet” erop, overtuigde Alfred zijn minnaar ervan om een proces aan te spannen wegens belediging (1895). Je zou kunnen stellen dat Alfred zijn minnaar Wilde misbruikte om af te rekenen met zijn tirannieke vader.

Wilde verloor het proces en werd daarom zelf aangeklaagd wegens homoseksualiteit, toen nog wettelijk verboden. De schrijver werd veroordeeld tot 2 jaar dwangarbeid. Hij kreeg van de autoriteiten de kans om naar Frankrijk te vluchten, maar maakte daar geen gebruik van.

Het verblijf in de gevangenis van Reading maakte Oscar doof, ziek en psychisch gebroken. Na zijn vrijlating leefde hij nog 3 jaar als een gebroken man.

In de gevangenis schreef Wilde een brief aan Bosie van meer dan 50.000 woorden, waarin hij zijn jonge minnaar de schuld geeft van zijn ellende.

Na zijn vrijlating schreef Wilde één van zijn beste werken: *The Ballad of Reading Goal* (*Ballade over de gevangenis te Reading*).

Het gedicht, dat ongeveer 650 regels telt, gaat over een medegevangene die zijn vrouw had vermoord en opgehangen werd.

Yet each man kills the thing he loves,
By each let this be heard,
Some do it with a bitter look,
Some with a flattering word,
The coward does it with a kiss,
The brave man with a sword!

Some kill their love when they are young,
And some when they are old;
Some strangle with the hand of Lust,
Some with the hands of Gold:
The kindest use a knife, because
The dead so soon grow cold.

Some love too little, some too long,
Some sell, and others buy;
Some do the deed with many tears,
And some without a sigh:
For each man kills the thing he loves,
Yet each man does not die.

fragment uit The Ballad of Reading Goal

Elk mens vermoordt wat hij bemint,
Ik wil dat elk dit hoort,
Die doen het met een bitse blik,
Die met een vlelend woord,
De laffeling gebruikt een kus,
De held een zwaard tot moord!

Die doden hun geliefde jong,
En die doen het weer oud;
Die wurgen met een hand vol lust,
Die met een hand vol goud:
De beste neemt een mes, zo wordt
De dode sneller koud.

Die mint te weinig, die te lang,
Die koopt, een ander biedt;
Die doodt u in een tranenvloed,
En die heeft geen verdriet:
Elk mens vermoordt wat hij bemint,
Al sterft elk mens nog niet.

(vertaling door Paul Claes)

A true friend stabs you in the front – Wilde over vriendschap

Laughter is not at all a bad beginning for a friendship and is far the best ending for one.

(uit *The Picture of Dorian Gray*)

I choose my friends for their good looks, my acquaintances for their good characters, and my enemies for their good intellects. A man cannot be too careful in the choice of his enemies.

(uit *The Picture of Dorian Gray*)

Ultimately the bond of all companionship, whether in marriage or in friendship, is conversation, and conversation must have a common basis.

(uit *De Profundis*)

What is the good of friendship if one cannot say exactly what one means? Anybody can say charming things and try to please and to flatter, but a true friend always says unpleasant things, and does not mind giving pain. Indeed, if he is a really true friend he prefers it, for he knows that then he is doing good.

(uit *The devoted Friend*)

Een denkbeldige conversatie tussen Oscar Wilde en Eduard Vilde (1865-1933), schrijver uit Estland, uitgebeeld in de stad Tartu.

Bewerkingen van The Picture of Dorian Gray

Oscar Wildes roman werd zeer veel bewerkt, zowel tot toneel als tot film.

*films uit
1961
met o.a.
Jeremy
Brett
en 1976
met o.a.
John
Gielgud*

We geven hieronder 2 van de recentste bewerkingen als voorbeeld.

Eind 2009 was er een film van Oliver Parker, een Engelse cineast die reeds 2 toneelstukken van Wilde verfilmde (echter niet te zien in België).

*Ben Barnes als Dorian Gray en Colin Firth als Lord Henry Wotton
- scène uit de film van Oliver Parker, 2009*

In augustus 2008 was er op het prestigieuze festival van Edinburgh de bewerking tot dansvoorstelling door de Britse choreograaf Matthew Bourne (die eerder naam maakte met Tsjajkovski's ballet *Het zwanenmeer*, volledig gedanst door mannen – een opname hiervan werd gebruikt in de slotscène van *Billy Elliott*, de film over een jongen die tegen de zin van zijn vader in balletdanser wordt).

Dorian Gray wordt geportretteerd door zijn vriend Basil
- scènes uit de balletadaptatie door choreograaf Matthew Bourne

De verliefde kunstenaar en de narcistische jongeman

“Schoonheid worden we gewaar met de zintuigen. De zintuigen leiden tot passie en passie leidt tot de afgrond.”

citaat van Socrates, aangehaald in libretto van
Death in Venice, opera van Benjamin Britten

Een kunstenaar (Basil Hallward/Gustav Aschenbach) die verliefd wordt op een beeldschone jongeman (Dorian/Tadzio), maar dit erotisch gevoel verdringt door de idee dat hij de schoonheid in de jongeman enkel platonisch bewondert...

De jongeman die vanuit zijn narcisme de oudere man aantrekt en zelfs aanmoedigt, maar niet geeft wat de oudere man wil, maar dat ook niet kan geven omdat de oudere man zijn verlangen verdringt...

De jongeman die (gewild / ongewild) de oude man ten gronde brengt...

De thematische parallellen (naast uiteraard ook verschillen) tussen *The picture of Dorian Gray* en *De dood in Venetië* zijn opvallend, maar niet verwonderlijk: de twee schrijvers (Oscar Wilde / Thomas Mann) vielen beiden op jongemannen...

...in deze seconde gebeurde het dat Tadzio glimlachte, tegen hem glimlachte, welsprekend, vertrouwd, liefvallig en onverholen, met lippen die zich glimlachend pas langzaam openden. Het was het glimlachen van Narcissus die zich over het spiegelende water buigt, het diepe, betoverde, gefascineerde glimlachen, waarmee hij de armen uitstrekt naar de weerkaatsing van zijn eigen schoonheid, - een heel klein beetje een verwrongen glimlach, verwrongen door de uitzichtloosheid van zijn pogen om de bevallige lippen van zijn schaduw te kussen, koket, nieuwsgierig en licht gekweld, bekoord en bekoorlijk.
Hij die deze glimlach had ontvangen, snelde ermee weg als met een onheilsgeschenk.

uit *De dood in Venetië* van Thomas Mann

Homoseksuelen identificeren zichzelf met een vrouw en nemen zichzelf als hun seksueel object [...] zij vertrekken vanuit een narcistische basis en zoeken naar een jonge man die op hen lijkt en die ze kunnen beminnen zoals hun moeder hen beminde.

Sigmund Freuds eerste vermelding van narcisme (1910)

Helmut Berger als Dorian en Richard Todd als Basil Hallward
in Massimo Dallamano's *Dorian Gray* (1970),
naar de roman van Oscar Wilde (1890)

Björn Andrésen als Tadzio en Dirk Bogarde als Von Aschenbach
in Luchino Visconti's *Death in Venice* (1971),
naar de roman van Thomas Mann (1912)

The Disciple (een gedicht in prozavorm van Oscar Wilde)

When Narcissus died the pool of his pleasure changed from a cup of sweet waters into a cup of salt tears, and the Oreads came weeping through the woodland that they might sing to the pool and give it comfort.

And when they saw that the pool had changed from a cup of sweet waters into a cup of salt tears, they loosened the green tresses of their hair and cried to the pool and said, 'We do not wonder that you should mourn in this manner for Narcissus, so beautiful was he.'

'But was Narcissus beautiful?' said the pool.

'Who should know that better than you?' answered the Oreads. 'Us did he ever pass by, but you he sought for, and would lie on your banks and look down at you, and in the mirror of your waters he would mirror his own beauty.'

And the pool answered, 'But I loved Narcissus because, as he lay on my banks and looked down at me, in the mirror of his eyes I saw ever my own beauty mirrored.'

To love oneself is the beginning of a life-long romance.

(Oscar Wilde in "An Ideal Husband")

Moraal en het geweten

*"Conscience and cowardice are really the same things, Basil."
"I don't believe that, Harry, and I don't believe you do either."*

fragment uit *The Picture of Dorian Gray*

Waarom zou je niet alles doen wat jou voordeel brengt, zonder daarbij met anderen rekening te houden?

Dit centrale thema uit *The Picture of Dorian Gray* leunt aan bij één van moeilijkste filosofische problemen: hoe kunnen morele regels (de noodzaak van rechtvaardigheid) gefundeerd worden? En wat is de rol van het geweten daarbij?

Filosofen hebben verschillende visies over het geweten ontwikkeld:

- een uitvinding van de zwakken met hun "slavenmoraal" om de sterken te fnuiken (bv. Nietzsche, die dit "decadentie" noemt)
- een aanwezigheid in de mens van een objectieve (volgens sommigen een goddelijke) morele orde (bv. Plato)
- een al dan niet bewust psychologisch mechanisme dat de samenleving op een redelijke manier helpt te ordenen en leidt tot een sociaal contract (bv. Norbert Elias en Epicurus).

Welke visie is de juiste? Zoals gezegd, een taaie discussie...

Nietzsche over het geweten

Ik wil uitdrukkelijk verklaren dat het leven op aarde, indertijd, toen de mensheid zich nog niet voor haar wreedheid schaamde, vrolijker was dan nu.

Ik beschouw het slechte geweten als de zware ziekte die de mens heeft moeten oplopen onder de druk van de radicaalste verandering die hij ooit heeft doorgemaakt [...] toen hij definitief in de betovering van de samenleving en de vrede gevangen was geraakt.

De omwille van zijn temming in de "staat" opgesloten diermens, die het slechte geweten heeft uitgevonden om zichzelf pijn te doen, nadat de *natuurlijke* uitlaat van deze lust om pijn te doen verstopt was geraakt. In die psychische wreedheid schuilt een soort wilswaanin die gewoonweg zonder weerga is: de *wil* van de mens om zichzelf schuldig en verwerpelijk te vinden.

Het begrip 'geweten' heeft vele metamorfoses meegemaakt. Voor zichzelf te kunnen instaan en met trots, en dat betekent ook tegen zichzelf *ja te mogen zeggen* – dat is een rijpe, maar ook *late* vrucht: - hoe lang heeft deze vrucht wrang en zuur aan de boom moeten hangen!

(uit de *Genealogie van de moraal*, 2^e verhandeling, paragrafen 7, 16, 22 en 3 – geschreven in 1887, 4 jaar vóór *The Picture of Dorian Gray*)

Plato en de ring van Gyges

In het 2^e boek van *De staat* van Plato vertelt Socrates hoe de herder Gyges een ring vindt die hem onzichtbaar kan maken. Gyges maakt daar gebruik van om koning te worden.

Socrates vervolgt:

Stel je voor dat er twee van zulke ringen bestonden, de ene werd door de rechtvaardige gedragen en de andere door de onrechtvaardige. Er zou, mag je aannemen, niemand zo stevig in z'n schoenen staan dat hij zich dan bij het rechtvaardige hield en het op kon brengen van andermans spullen af te blijven in plaats van ze mee te nemen. Hij kon op de markt wegpakken wat hij maar wou zonder dat hij iets te vrezen had, de huizen binnengaan om te slapen met wie hij wou, wie hij maar wou doden of uit z'n boeien bevrijden, en nog veel meer, als was hij god onder de mensen. Hij zou zich in deze situatie precies zo gedragen als de onrechtvaardige... (360A-B)

Toch is dat niet de mening van Socrates.

In het 10^e boek zegt hij:

We gingen uit van rechtvaardigheid op zichzelf, zo stelden we vast dat zij voor de ziel op zichzelf het beste is en dat die zich rechtvaardig moet gedragen. Het maakt daarbij niet uit of ze al dan niet die ring van Gyges bezit... (612B)

Om dit aannemelijk te maken vindt Socrates (of beter gezegd Plato) een metafysisch systeem uit, waarbij de rechtvaardigheid een "vorm" (of "idee") is die op zichzelf bestaat in een onvergankelijke Vormenwereld waar de onsterfelijke ziel deel kan van uitmaken.

Norbert Elias over het civilisatieproces

Driftimpulsen worden met afschuw en schaamtegevoelens beladen ook wanneer men alleen is. Met behulp van moraal worden kinderen gemodelleerd om het maatschappelijk gewenste gedrag tot een automatisme, tot een zelfdwang te maken en het individu het gevoel te geven dat het zich uit eigen beweging zo gedraagt, namelijk omwille van zijn eigen menselijke waardigheid.

Epicurus over rechtvaardigheid

Wie heimelijk gehandeld heeft tegen hetgeen men heeft afgesproken om elkaar niet te benadelen en niet benadeeld te worden, die kan er onmogelijk op vertrouwen dat hij nooit als dader ontmaskerd zal worden, ook al is hij tot op heden duizendmaal de dans ontsprongen. Tot aan zijn dood zal het onzeker zijn of hij als dader werkelijk onbekend blijft.

(authentieke stelling nr. 35, rond 300 v.Chr.)

De ziel als koopwaar voor de duivel

Oscar Wildes roman is een herneming van het Faustthema: een mens verkoopt omwille van een voordeel zijn ziel aan de duivel, die uiteraard op het einde betaling eist. Duivels en duivelspacten blijven kunstenaars inspireren, van Goethe tot rapper Snoop Dogg...

Faust:

Werd ich zum Augenblicke sagen:
Verweile doch! Du bist so schön!
Dann magst du mich in Fesseln schlagen,
dann will ich gern zu grunde gehen!

Mefistoteles:

Ich bin der Geist,
der stets verneint!
Und das mit Recht;
denn alles, was entsteht,
Ist wert, daß es zugrunde geht.

Faust:

Als ik tot een ogenblik zeg:
"Blijft toch! U bent zo schoon!"
Dan mag u mij in ketens slaan
Dan zal ik graag ten gronde gaan.

Mefistoteles:

Ik ben de geest,
die eeuwig ondermijnt.
En dat terecht!
wat alles wat ontstaat
verdient dat het te gronde gaat.

uit **Faust** van Goethe

I thought that I was in heaven
But I was sure surprised
Heaven help me, I didn't see
The devil in your eyes

uit **Devil in Disguise**
van Elvis Presley

Just call me Lucifer
cause I'm in need of some restraint
So if you meet me
Have some courtesy
Have some sympathy, and some taste
Use all your well-learned politesse
Or I'll lay your soul to waste, um yeah
Pleased to meet you
Hope you guessed my name, um yeah
But what's puzzling you
Is the nature of my game.

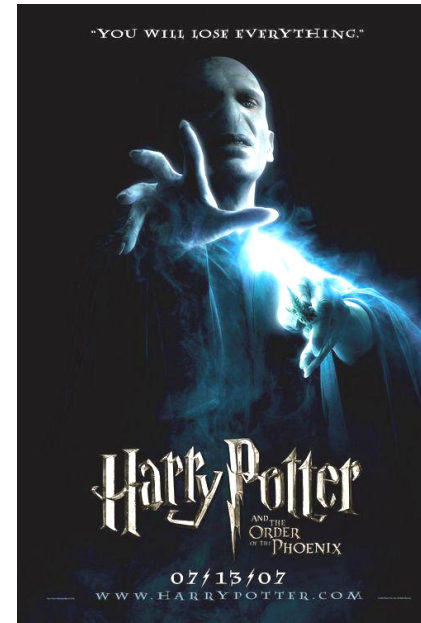
uit **Sympathy with the devil**
van The Rolling Stones

[helicopter flying overhead]

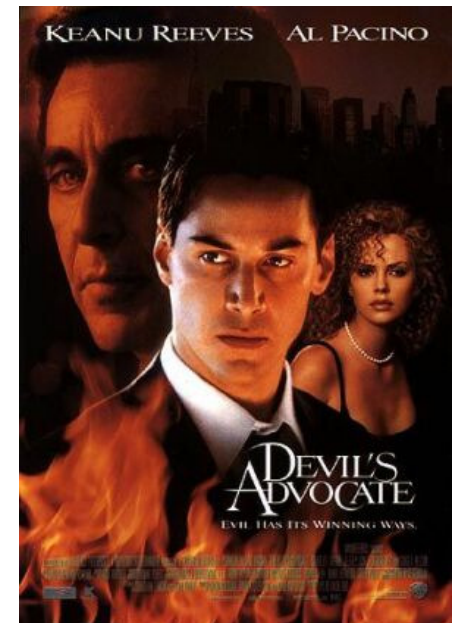
This is Angela Sanders coming to you live
from the scene of yet another murder
mystery
It seems that entertainer Snoop Doggy
Dogg has been murdered

A voice spoke to me and it slowly
started sayin
"Bring your lifestyle to me I'll make it
better"
And how long will I live?
"Eternal life and forever"
And will I be, the G that I was?
"I'll make your life better than you can
imagine or even dreamed of
So relax your soul, let me take control
Close your eyes my son"

uit **Murder Was The Case**
van Snoop Dogg

In *The Order of the Pfoenix* levert Harry Potter strijd met Voldemort.

In *The Devil's Advocate*, een film van Taylor Hackford uit 1997, gaat Keanu Reeves werken bij een advocatenbureau geleid door de duivel.

Mannoroth uit het game **Warcraft: Orcs & Humans**

In de aflevering *Treehouse of Horror IV* verkoopt Homer Simpson zijn ziel aan de duivel voor een donut. De duivel blijkt later goedzak Ned Flanders te zijn.

Francis Bacon: Pictures of Georges Dyer

Hoe zou het schilderij van Dorian Gray, dat zijn morele verdorvenheid uitbeeldt, eruit kunnen zien?

Een idee wordt gegeven door de beroemde Engelse schilder Francis Bacon (1909-1992).

Bacon schilderde hoofdzakelijk portretten van personen, waarbij hij het gezicht of lichaam misvormde om een betere indruk van hun psychische en emotionele gesteldheid te geven.

Francis Bacon, Triptych – in Memory of Georges Dyer, 1971

Francis Bacon, Triptych – August 1972, 1972

Bacons leven was er één van lust en zijn wereld is er één van geweld, rot vlees, bloed, depressie, angst.

Zijn homoseksuele geaardheid – in die tijd nog helemaal niet aanvaard – speelde daarbij een grote rol.

In 1963 begon Bacon een relatie met George Dyer, die zijn minnaar zou blijven tot 1971.

Bacon schilderde vele portretten van Dyer, steeds in zijn verwrongen figuratieve stijl.

De schilder leefde op een hedonistische wijze en trok zijn vriend Georges mee in een leven van drank en seks.

Bacon kan gezien worden als de vereniging van 2 personages uit *The Picture of Dorian Gray* in één persoon: schilder Basil en Lord Henry.

Zijn geliefde Georges Dyer incarneert Dorian: Georges kon de extravagante levensstijl van Bacon - met veel drank - niet aan en pleegde zelfmoord op de vooravond van Bacon's tentoonstelling in het Grand Palais in Parijs in 1971.

Na de zelfmoord van Dyer maakte Bacon een aantal drieluiken met afbeeldingen van zijn vriend om zo diens dood te verwerken (zie de voorbeelden op de vorige pagina).

foto van Georges Dyer (links) en Bacon (rechts) in het schildersatelier van Bacon

De cultus van de jeugd in onze tijd...

In vele culturen worden ouderen geëerd omwille van hun ervaring en wijsheid.

In onze moderne westerse cultuur – die zich razend snel over heel de wereld verspreidt – tellen ouderen amper nog mee: ze worden netjes weggestopt in het bejaardenhuis.

Wij lijken geobsedeerd te zijn door jeugdigheid: elke man wil een atletische twintiger blijven, elke vrouw wil “zo slank zijn als haar dochter”. Yoghurtdrankjes moeten ons de eeuwige jeugd bezorgen.

De moderne cultuur heeft god afgeschaft en denkt dat wetenschap en vooruitgang de mens tot god zal verheffen, een god op wie de tijd geen invloed heeft, een god die alles kan krijgen.

We willen in elke levensperiode het beste van alle levensperiodes tesamen: de verbeelding van het kind, de opstandigheid van de adolescent, het verantwoordelijkheidsgevoel van de volwassene, de wijsheid van de bejaarde. En we willen vooral niet oud worden.

Het kapitalisme belooft de belofte van eeuwige jeugd waar te maken als de mensen de kapitalist steeds meer winst bezorgen door steeds meer dingen kopen. Nergens klinkt de (valse) belofte van jeugdigheid luider dan in de reclame.

Hier ligt misschien het fundamenteel verlangen van de hypermoderne consument: zijn beleving van de tijd verjongen, haar doen herleven door nieuwigheden die zich aanprijzen als iets wat lijkt op avontuur. De hyperconsumptie moet gezien worden als een altijd opnieuw herhaalde emotionele verjongingskuur. Het is niet zozeer “het eeuwige nu” waarvan Orwell sprak dat ons bepaalt, maar veeleer een verlangen om onszelf en het nu voortdurend te vernieuwen. In de consumptivistische waanzin komt de weigering van voorbij en repetitieve tijd tot uiting, een strijd tegen de veroudering van de gevoelens die horen bij de gewone dagen. [...] In de hypermoderniteit gebeurt alles alsof er een nieuwe prioriteit tot stand is gekomen: die om onafgebroken “jong” te worden.

fragment uit *Les Temps hypermodernes* van Gilles Lipovetsky (Frans filosoof, geboren in 1944)

... als uiting van “De cultuur van het narcisme”

Natuurlijk is de mens altijd bang geweest voor de dood en heeft hij eeuwig willen leven. De angst voor de dood wordt echter verheugd in een maatschappij die zich zelf de godsdienst heeft ontnomen en weinig belangstelling voor de toekomst heeft. De ouderdom wekt bovendien vrees, niet alleen omdat deze een voorbode van de dood is, maar ook omdat de leefsituatie van oude mensen in de moderne tijd objectief achteruit is gegaan. Onze maatschappij is berucht omdat zij oude mensen verwaarloost. De welbekende cultus van de jeugd verzwakt de sociale positie van mensen die niet meer jong zijn.

Deze irrationele angst voor ouderdom en dood houdt duidelijk verband met de opkomst van de narcistische persoonlijkheid als overheersend type in onze maatschappij. De narcist moet bewonderd worden om zijn schoonheid, charme, beroemdheid of macht – attributen die in de loop van de tijd meestal verbleken. Omdat hij niet in staat is tot bevredigende sublimaties in de vorm van liefde en werk, ontdekt hij dat er weinig is dat hem kracht geeft wanneer zijn jeugd voorbij is. Hij is niet geïnteresseerd in de toekomst en doet niets om zich zelf te voorzien van de traditionele vertroosting van de ouderdom, met name de overtuiging dat toekomstige generaties in een of andere vorm zijn levenswerk zullen voortzetten. Liefde en arbeid hebben gemeen dat ze aandacht schenken aan “later”, men wil de jongeren zodanig toerusten dat zij de taak van de ouderen kunnen overnemen. De gedachte dat wij voorleven in onze kinderen (of meer in het algemeen in latere generaties) verzoent ons met het feit dat wij zelf verdrongen worden – het belangrijkste negatieve aspect van de ouderdom, dat erger is dan zwakheid en eenzaamheid.

De opkomst van de narcistische persoonlijkheid weerspiegelt een drastische verschuiving in ons besef van de historische tijd. Narcisme wordt de typische karakterstructuur van een maatschappij die geen belangstelling meer heeft voor de toekomst.

De overtuiging dat de maatschappij geen toekomst heeft, berust inderdaad op een zeker realisme aangaande de dreigende gevaren, maar hieruit spreekt tevens een narcistisch onvermogen om zich te identificeren met het nageslacht of zich te ervaren als onderdeel van de stroom van de geschiedenis.

De verslapping van de sociale verbindingen, die veroorzaakt wordt door de heersende maatschappelijke oorlogssituatie, weerspiegelt tegelijkertijd een narcistische afweer ten aanzien van afhankelijkheid. Een oorlogssituatie heeft de neiging mannen en vrouwen voort te brengen die in wezen anti-sociaal zijn. Het zou ons dan ook niet mogen verbazen dat de narcist, die zich weliswaar aanpast aan sociale normen uit angst voor wraak van buiten af, zich zelf vaak beschouwt als vogelvrij en ook anderen zo ziet, “als in wezen oneerlijk en onbetrouwbaar, of alleen betrouwbaar op grond van pressie van buiten af.

uit *De cultuur van het narcisme*, Christopher Lash, 1979

Susan Sontag over fotografie en media

BROW LIFT
Raising the brows gives a fresher, more youthful look

EYE BAG REMOVAL
One of the easiest and most popular procedures for reversing the signs of ageing

NOSE RESHAPING
Straightforward procedure, which can give you new confidence in your appearance

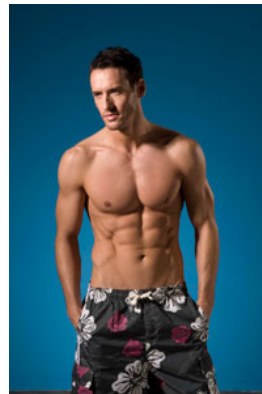
CHIN IMPLANTS
Chin implants can re-balance the shape of your face

FACE/NECK LIFT
For the removal of visible jowls, deep lines and loose skin

EAR RESHAPING
A straightforward procedure with immediate results

Advertentiefoto's op de website van Harley Medical Group
<http://www.harleymedical.co.uk/>

De angst om oud te worden ontstaat uit de erkenning dat men nu niet het leven leidt dat men wenst. Het is evenwaardig aan een vorm van misbruik van het heden.

uit Susan Sontags dagboek van 9 december 1961

Susan Sontag is een Amerikaanse filosofe en schrijfster (1933-2004). In 1973 schreef ze het boek "Over fotografie". De meeste van de ideeën hieruit hebben sinds de massale toename van fotograferen met de opkomst van de digitale fotografie, enkel aan kracht gewonnen.

Hier volgen enkele citaten uit dit boek.

Fotografie en werkelijkheid

De hoogste wijsheid die je over een fotobeeld kunt zeggen, is: Hier heb je de oppervlakte. Ga nu bedenken – of liever gezegd voelen, intuïtief aanvoelen – wat daar achter ligt, wat de werkelijkheid moet zijn als ze er zo uit ziet. De foto, die zelf niets kan verklaren, vormt een onuitputtelijke uitdaging voor deducties, bespiegelingen en fantasieën.

De camera moet in zijn weergave van de realiteit altijd meer verbergen dan onthullen.

Met het nemen van foto's is een chronische voyeursrelatie tot het leven ontstaan waarin de betekenis van alle gebeurtenissen vervlakt.

Idealiserende afbeeldingen (zoals de meeste mode- en dierenfoto's) zijn niet minder agressief dan foto's waarvan de kracht in hun onverbloemde lelijkheid ligt (zoals schoolfoto's, stilleven van het somberder genre, en politiefoto's). In elke cameratoepassing ligt een bepaalde agressie besloten.

Fotografie en sterfelijkheid

In de laatste tijd wordt de fotografie als vorm van recreatie bijna even universeel bedreven als seks en dansen. Dat betekent dat de fotografie, net als elke massale kunstvorm, door de meeste mensen niet als kunst

wordt beoefend, maar hoofdzakelijk als sociale ritus, als afweerreactie tegen angst, en als machtsmiddel.

Iedere foto is een *memento mori*. Een foto maken is deelhebben aan de sterfelijkheid, kwetsbaarheid of veranderlijkheid van een ander mens (of ding). Door dat moment eruit te snijden en te doen stollen, getuigen alle foto's van de meedogenloze smeltkroes van de tijd.

Ons benauwende besef dat alles vergankelijk is, is nog drukkender geworden sinds de camera ons een middel heeft verschaft om het vluchtige moment te 'fixeren'.

In een samenleving waarin het tot norm is verheven om nooit ontberingen, mislukkingen, ellende, pijn, angst, en afschuwelijke ziektes te willen meemaken, en waarin de dood zelf niet als iets natuurlijk en onvermijdelijks wordt beschouwd, maar als een wrede, onverdiende ramp, ontstaat een geweldige nieuwsgierigheid naar dat soort gebeurtenissen; een nieuwsgierigheid die gedeeltelijk wordt bevredigd door het maken van foto's.

Fotografie en kapitalisme

De behoefte om door foto's de werkelijkheid bevestigd en de eigen ervaring versterkt te zien is een esthetische consumptiedrang waaraan iedereen momenteel verslaafd is. Industriële samenlevingen maken hun burgers tot fotojunkies; fotograferen is de meest verleidelijke vorm van mentale vervuiling.

Een kapitalistische maatschappij heeft een cultuur nodig die is gebaseerd op beelden. Ze moet zorgen voor een massa amusement om het kopen te stimuleren en het onrecht van klasse-, ras- en sekseverschillen te verdoezelen. En ze moet onbeperkte massa's informatie verzamelen, om des te beter de natuurlijke hulpbronnen te kunnen exploiteren, de productie op te voeren, orde te houden, oorlogen te voeren en baantjes te verschaffen aan bureaucraten.

Door de camera wordt de werkelijkheid gedefinieerd op de twee manieren die essentieel zijn voor de praktijken van een hoog ontwikkelde industriële maatschappij: als schouwspel (voor de massa), en als middel voor toezicht (voor de regeerders).

De vrijheid om een veelheid van beelden en goederen te mogen consumeren wordt gelijkgesteld met de vrijheid zelf. Om de vrijheid van politieke keuze te kunnen beperken tot vrije economische consumptie, is er een ongelimiteerde productie en consumptie van beelden nodig.

3 foto's van Susan Sontag door vriendin Annie Leibovitz

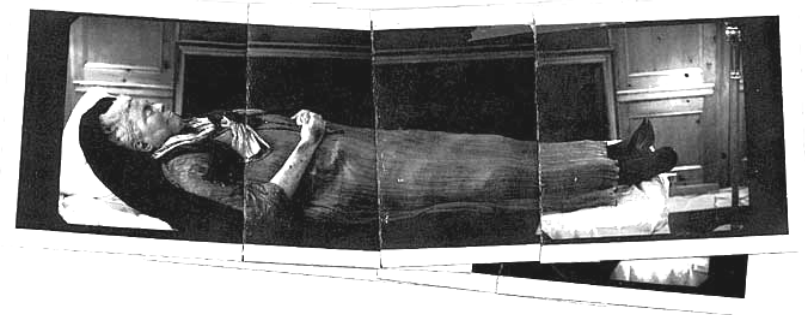

"Susan at the House on Hedges Lane," 1988

foto van Susan na haar chemotherapie

foto van Susan na haar overlijden op 28 december 2004

Annie Leibovitz: portretten van jong én oud, van wel én niet beroemden

Annie Leibovitz (geboren in Amerika, in 1949) is één van de bekendste fotografen van dit ogenblik. Ze maakte vooral portretten van beroemde personen, van Queen Elizabeth en president Bush tot Nicole Kidman en Leonardo Di Caprio. In haar recente tentoonstelling in *The National Portrait Gallery* (London, najaar 2008) toonde ze foto's van zowel jonge mensen als oude.

Naast de grote beroepshalve gemaakte foto's van beroemdheden heeft ze ook kleine privé foto's gehangen. Ze toont foto's van haar broer, haar pas geboren kinderen én van haar zieke vader. Een aparte reeks vormen de foto's van haar levensgezellin Susan Sontag (1933-2004), de Amerikaanse filosofe-schrijfster: ze toont haar tijdens haar ziekte, haar behandeling met chemotherapie en op haar doodsbed (zie vorige pagina). De boodschap van Leibovitz is duidelijk: leven is geboren worden en sterven, is jong zijn en dan oud worden – of je beroemd bent of niet. Oud worden moet je aanvaarden, oud zijn kan mooi zijn.

*filmster Nicole Kidman, geboren in 1967,
portret van Annie Leibovitz uit 2003*

*de Amerikaanse schrijfster-fotografe Eudora Welty, 1909-2001,
portret van Annie Leibovitz eind jaren 1990*

*de Amerikaanse schrijver William S. Burroughs, 1914-1997,
portret van Annie Leibovitz uit 1995*

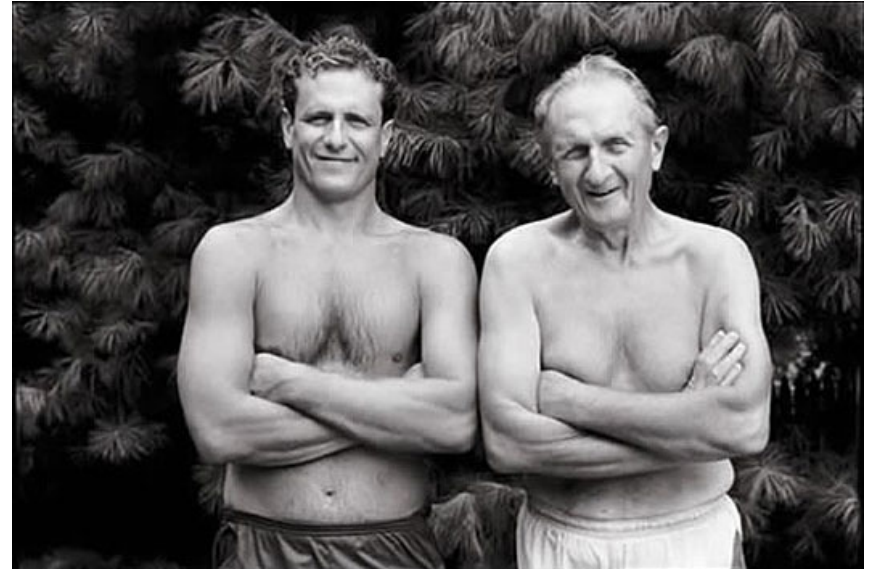

*filmster Leonardo DiCaprio, geboren in 1974,
portret van Annie Leibovitz uit 1997*

**Familiefoto's door Annie Leibovitz
(van jong naar oud: 3 generaties)**

haar dochter Sarah

haar vader en broer Philip

The future is what artists are – de actualiteit van Oscar Wildes utopisch socialisme

The past is of no importance. The present is of no importance. It is with the future we have to deal. For the past is what men should not have been. The present is what man ought not to be. The future is what artists are.

(uit *"The Soul of Man under Socialism"*)

Oscar Wilde als moreel en politiek denker

Oscar Wilde staat bekend als een estheticist, iemand die het schone belangrijker vindt dan het goede, wat hij ook uitdrukt in het Voorwoord van *The Picture of Dorian Gray*: "Er bestaat niet zoiets als een moreel of immoreel boek. Boeken zijn goed geschreven of slecht geschreven, dat is het enige."

Veel van zijn aforismen zijn ronduit cynisch (een cynicus ontkent het bestaan van het goede en van oprecht geluk) – ze zijn te talrijk om te citeren. Ze trekken door hun grappigheid en gevatheid alle aandacht naar zich toe. De meeste van deze aforismen komen echter uit de mond van een van zijn personages, en meestal is er een personage dat protesteert (zie bv. in deze brochure de intro bij het stukje over "Moraal en het geweten"). En vooral: het einde van de meeste verhalen is moralistisch.

Earnest leert in het toneelstuk *The Importance of Being Earnest* dat de aandacht voor zichzelf (de persoon Earnest) minder bevredigend is dan het zich correct en ernstig (earnest) gedragen tegenover de anderen. Dorian leert in de roman *The Picture of Dorian Gray* dat de stem van het geweten niet het zwijgen kan opgelegd worden: uiterlijke schoonheid wordt lelijkheid door egoïsme en morele verdorvenheid.

Onder de dandy en estheticist Wilde schuilt een moralist, met als boodschap: het schone is (een deel van) het goede. Wat meer is, maar weinig bekend: Wilde heeft deze boodschap ook politiek vertaald, in het essay *The Soul of Man under Socialism* (gepubliceerd in 1891).

Wildes socialisme is niet het klassieke socialisme van zijn tijdgenoten, filosofen zoals Karl Marx of schrijvers zoals George Bernard Shaw.

Oscar Wildes alternatief socialisme

Klassiek blijft de doelstelling om, negatief uitgedrukt, armoede en ellende tegen te gaan en om, positief uitgedrukt, iedereen een menswaardig bestaan te geven.

Klassiek blijft ook het voornaamste middel: de technische productiemiddelen moeten het bezit worden van de hele gemeenschap (dat is niets anders dan de definitie van socialisme, wat de meesten communisme noemen).

Als het systeem van privé-eigendom en concurrentie verdwijnt, zullen de machines niet langer een concurrent zijn van de "gewone man", maar zullen ze het afstompende, oninteressante werk voor de noodzakelijke goederen verrichten, zodat de gewone man al het noodzakelijke bezit en bovendien vrije tijd heeft om zijn ware doel te bereiken: *"zich amuseren, mooie dingen maken of mooie dingen lezen of eenvoudigweg de wereld beschouwen met bewondering en verrukking"*.

Hier ligt het verschil met het klassieke (in de communistische staten uitgetroefde) socialisme dat de gemeenschappelijke productiemiddelen maximaal wil ontwikkelen om iedereen een overvloed aan materiële consumptiegoederen te bezorgen. Wilde noemt dit het *"verspillen van zijn leven door materiële zaken te accumuleren"*, terwijl het doel moet zijn *"echt te leven"*.

De schrijver verwijst daarbij naar Christus, wiens boodschap hij als volgt parafraseert: *"Je hebt een wonderlijke persoonlijkheid. Ontwikkel ze. Wees jezelf. Beeld je niet in dat jouw perfectie bestaat in het accumuleren of bezitten van uitwendige zaken. Jouw affectie zit binnen in jou. Als je dat maar zou kunnen beseffen, zou je niet rijk willen zijn"*.

Wilde noemt dit het *ware individualisme*. Privébezit heeft ertoe geleid *"dat de mens dacht dat het belangrijkste is om te hebben en zo niet wist dat het belangrijkste is om te zijn"*. Wilde daarentegen stelt: *"de ware perfectie van de mens ligt niet in wat hij heeft, maar in wat hij is"* (85 jaar vóór Erich Fromm in 1976 deze boodschap herneemt in zijn werk *Hebben of zijn?*).

Een centrale plaats in dit ideaal van zelfontwikkeling is weggelegd voor de kunst, want *"de ware kunstenaar is iemand die absoluut in zichzelf gelooft, omdat hij absoluut zichzelf is"*. Daarom moet niet de kunst populair gemaakt worden, maar omgekeerd, het publiek moet zichzelf artistiek maken.

Deze originele vorm van socialisme is meer dan ooit actueel.

Actualiteit van Wildes socialisme

We staan anno 2009 hoogstwaarschijnlijk niet alleen aan het begin van een wereldwijde depressie, maar evenzeer aan het einde van een tijdperk.

Er wordt bevestigd wat – vooral door de analyses van Marx - reeds ten tijde van Wilde duidelijk was: kapitalisme leidt enerzijds tot een steeds toenemende – uiterst onrechtvaardige - ongelijkheid en is anderzijds intern tegenstrijdig: door overproductie geraakt het om de zoveel jaar in crisis. Vroegere crisissen werden “opgelost” door schaalvergroting, waarbij de uitbuiting (de ongelijkheid) naar nieuwe gebieden werd verplaatst. Door de globalisering die het kapitalisme wereldomvattend heeft gemaakt, is dit niet meer mogelijk en blijft enkel nog die andere klassieke “oplossing” over: oorlog.

Daar komt bij dat het streven naar voortdurende economische groei heeft geleid tot een nog ernstiger probleem – reeds bekend sinds *Het Rapport van de Club van Rome* uit 1972, maar nog steeds bijna door niemand voldoende ernstig genomen: de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen (grondstoffen en energie) en de verwoesting van het ecologische systeem van de aarde (opwarming van de atmosfeer, vergiftiging, vermindering biodiversiteit). Het klassieke socialisme biedt hier geen uitweg, omdat het – net als het kapitalisme – blijft vasthouden aan de noodzaak van economische groei. Een alternatief socialisme is nodig dat nog steeds streeft naar gelijkheid (en dus de productiemiddelen tot bezit van de gemeenschap maakt), maar dit binnen een stationaire economie, d.w.z. een economie die niet meer groeit, maar binnen de grenzen blijft van het ecologisch systeem aarde (en in een eerste fase moet inkrimpen om de huidige grensoverschrijding ongedaan te maken).

Zo'n alternatief socialisme, met een zingeving los van materiële verrijking, is geschetst door Oscar Wilde. Ook diens tijdgenoot William Morris heeft in zijn boek *News from nowhere* een soortgelijk alternatieve socialistische samenleving beschreven.¹

Waar Oscar Wilde vooral de “Grote Kunst” als zingeving voorstelt, wijst Morris op de zingevende waarde van eenvoudige ambachtelijke arbeid, die levensvreugde verleent aan de sobere levensstijl². Beide auteurs – allebei denkende kunstenaars – wijzen op het belang van het schone voor een zingeving los van het absurde streven naar nooit stoppende

¹ In de 1^e helft van de 20^e eeuw is er Bertrand Russell: zie zijn essay *In Praise of Idleness*

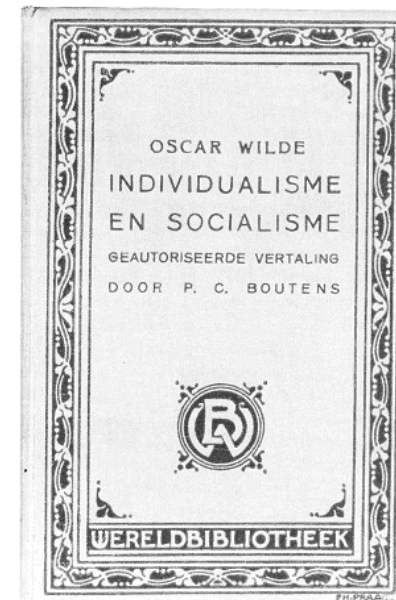
² Meer hierover is te lezen op www.detuinvanhetgeluk.be/publicaties/erfgoed%20en%20utopie.pdf

groei van materiële rijkdom. Ze sluiten daarbij aan bij de socialistische, maar sobere samenleving die Thomas Moore beschreef in zijn werk *Utopia*, en voegen er een “artistiek” element aan toe.

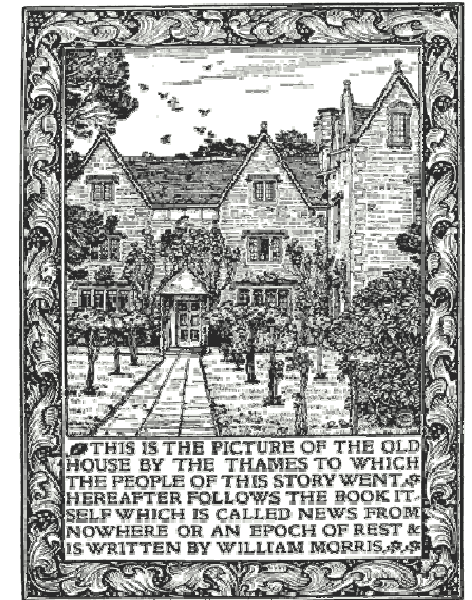
Oscar Wildes socialistische maatschappij is, net zoals die van William Morris, inderdaad “utopisch”: het is een ideale samenleving, die nu nog nergens is gerealiseerd. Dat is echter geen argument tegen hun visie, integendeel: het is een aansporing om te beginnen aan de realisatie ervan, zoals Wilde zelf zegt in zijn essay:

Is this Utopian? A map of the World that does not include Utopia is not worth even glancing at, for it leaves out the one country at which Humanity is always landing. And when Humanity lands there, it looks out, and, seeing a better country, sets sail. Progress is the realization of Utopias.

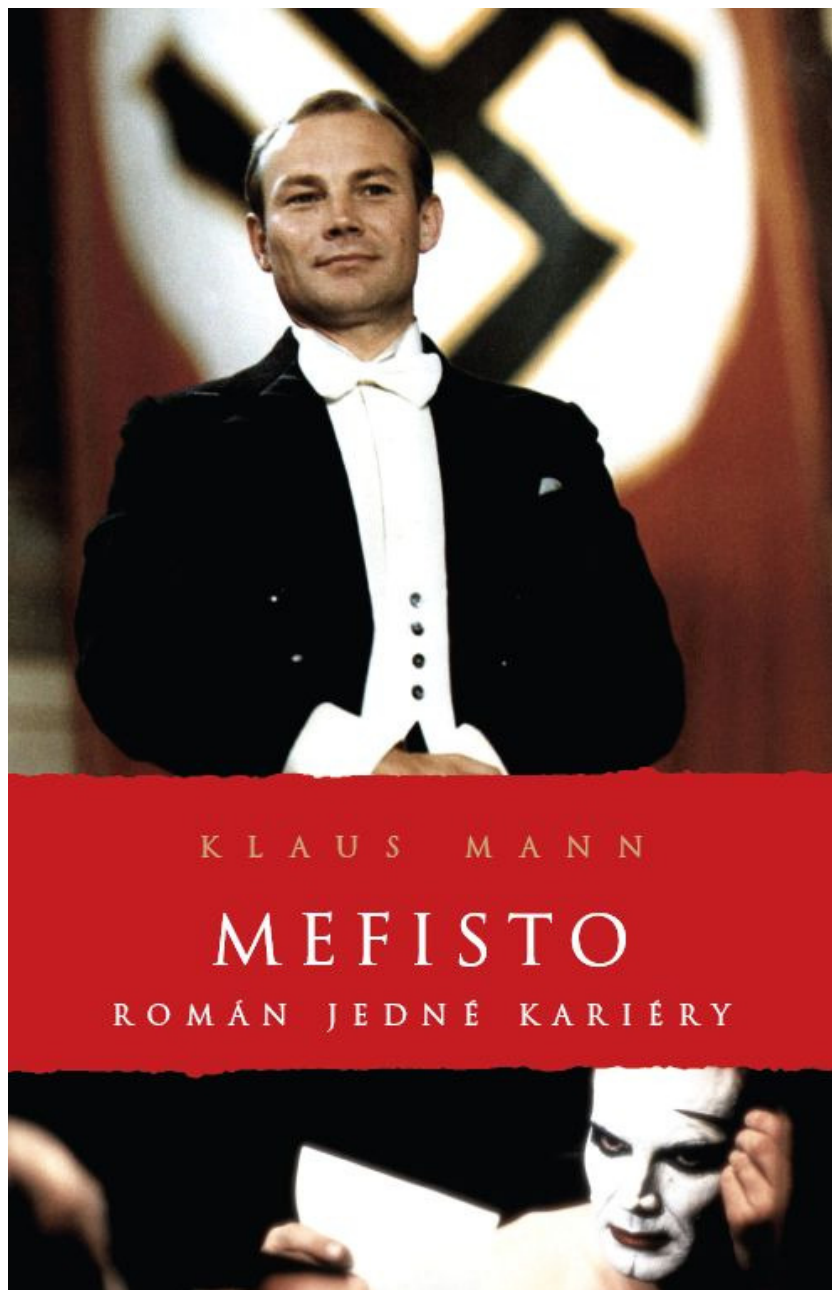
Paul Gordyn

cover van vertaling van Wildes essay

cover van Morris' *News from nowhere*

In *Mefisto* van **Klaus Mann** (in 1981 verfilmd door **István Szabó** met Klaus Maria Brandauer in de hoofdrol – Oscar voor beste buitenlandse film) verkoopt een acteur zijn ziel aan de nazipartij van Hitler om carrière te kunnen maken.

Tom Lanoye baseerde er zijn toneelstuk *Mefisto for ever* op.

35

Francis Bacon,
Two Studies for a Portrait of Georges Dyer, 1968

36